

УСВІДОМЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ ПРОБЛЕМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖІНОК

Сучасне українське суспільство не звикло оцінювати себе негативно. Попри всі економічні та політичні кризи, що переживала країна за останні 30 років, попри наявні екологічні та демографічні проблеми, обсяг трудової міграції та поширеність девіантної поведінки, тривожні показники тривалості життя та рівня життя, український соціум воліє вважати себе прогресивним, демократичним, ерудованим тощо. Відбувається інтуїтивне відокремлення власної сфери відповідальності від сфери відповідальності держави. Більшість складних перелічених проблем як за джерелом походження, так і за суб'єктом вирішення зараховують до категорії державних. Однак у XXI сторіччі продовжують існують усталені девіантні практики, запобігання яким потребує системних зусиль та комплексних рішень як з боку органів влади, так і з боку громадських організацій, суспільства в цілому та кожної людини зокрема. Одним з таких прикладів є проблема домашнього насильства проти жінок.

Самооцінка українського суспільства в контексті зазначеної проблеми також має позитивний «фасад». Поверхове враження про ситуацію спирається на відсутність історичних підстав, релігійних або культурних традицій, які б пояснювали чи виправдовували існування гендерно-обумовленого насильства, зокрема в приватній сфері родини.

Дослідники називають тип гендерних відносин, сформований державною політикою ще у 1930-х рр., терміном «контракт працюючої матері» [1]. Він передбачав мобілізовану радянською владою працю жінок у народному господарстві та материнство як громадянський обов'язок. Держава, зі свого боку, надавала допомогу у вихованні дітей, запроваджувала декретні, післяпологові відпустки та відпустки по догляду за дитиною, пільги, забезпечувала безкоштовну охорону здоров'я. Відповідно до правил та норм радянського суспільства від жінок очікувалось поєднання виробничої діяльності з материнством та турботою про

родину. Влада проголошувала досягнення рівноправ'я між чоловіками та жінками, натомість справжньої системи гендерної рівності не існувало. «Контракт працюючої матері» накладав на жінок потрійне навантаження: у публічній сфері (професійній діяльності та громадській активності), а також у сфері організації родинного побуту та сфері виховання дітей. Протягом радянського періоду історії жінки не отримали рівних з чоловіками можливостей, але нові права та завищені очікування додали до соціального портрету пересічної жінки риси активності та ініціативності. З 1991 р. під впливом значних політичних, економічних та суспільних змін відбулася трансформація гендерних відносин, «контракт працюючої матері» ситуативно почав адаптуватися до нових умов, з'явилися його модифікації та протилежності. Сьогодні пересічна жінка часто поєднує домашні обов'язки побутової та доглядової роботи з професійною діяльністю. Сприйняття суспільством сучасної української жінки (яка працює та/або забезпечує себе і членів своєї родини фінансово, та/або має професійні досягнення, та/або вибудовує сімейні відносини, та/або реалізовує у себе у материнстві) не передбачає усвідомлення можливості вчинення по відношенню до неї домашнього насильства. На жаль, це соціальне явище існує.

Деконструкцію згаданого позитивного «фасаду» можна почати не з наукових фактів та досліджень. Оскільки мова йде про стереотип, що утвердився в масовій свідомості громадян, можна використати доволі розповсюджений у 2020 році у зв'язку з пандемією «народний» метод визначення показників захворюваності на COVID-19 через факт наявності або відсутності у найближчому оточенні чи серед знайомих людини, яка захворіла. Відповідь на це питання навесні та восени 2020 року могла бути неоднаковою, що спричиняє різну реакцію конкретного громадянина на протиепідемічні заходи та рекомендації держави, відмінні моделі поведінки. Якщо сьогодні запитати дорослу жінку, чи стикалася вона особисто або дізнавалась з моменту її повноліття про факт існування домашнього насильства серед найближчого оточення або знайомих, на жаль, відповідь у більшості випадків буде ствердною. Із респондентами-чоловіками складніше спрогнозувати відповідь, бо для когось з них тема фізичного насильства щодо жінок може бути табуованою.

В результаті проведення в 2018 р. в Україні соціологічного дослідження серед чоловіків 18-59 років було з'ясовано, що 32% респондентів мають знайомих чоловіків, які застосовують фізичну силу до власних дружин або партнерок. Думки респондентів щодо цих практик розділилися: 41% чоловіків були переконані, що їхні друзі чинять неправильно, чверть із них були обурені такою поведінкою, кожен п'ятий почувався через це некомфортно. Разом із тим, третина респондентів зазначили, що вони вважають це приватною справою подружжя, 6% чоловіків були переконані, що в знайомій родині існують вагомі причини, які виправдовують фізичне насильство [2, с. 83].

Жіноча комунікація більш відкрита, але точну статистику навести складно. За експертними оцінками в Україні кількість жінок віком 15-49 років, які пережили фізичне та сексуальне насильство протягом 2017 року, становить до 1,1 млн осіб. За даними 2014 р. фізичне насильство переживає майже кожна п'ята жінка, причому 16% жінок зазнають насильство від свого чоловіка або іншого родича [3, с. 32]. Поширеність девіантних практик гендерно-обумовленого насильства, зокрема в приватній сфері родини, підсилюється в умовах тривалої ситуації військових дій на сході України та вимушеної міграції. У 2020 р. у всьому світі громадські експерти б'ють тривогу щодо спалаху домашнього насильства під час пандемії COVID-19, називаючи це «пандемією всередині пандемії». Міжнародні дослідження підтверджують той факт, що в кризові періоди, коли зростають загрози життю та здоров'ю, а також економічній та фінансовій безпеці, збільшується домашнє насильство. [3, с. 33]. В Україні громадська організація «Ла Страда» вже навесні 2020 р. зафіксувала збільшення звернень про випадки домашнього насильства на 40% [4].

В масовій свідомості, особливо в межах жіночої комунікації з теми гендерно-орієнтованого фізичного насильства у родині, існує ще один міф під назвою «всі так живуть». Ця фраза може передбачати небажання старших за віком жінок втручатися у ситуацію та вживати заходи хоча б на рівні морального осуду моделі поведінки сина чи іншого родича. Якщо ж мається на увазі реальний власний травматичний досвід жінки з родинного кола, то подібна відповідь схожа на якусь

ганебну «дідівщину». Незрозуміло, яким чином двом стереотипам (у прогресивному демократичному українському суспільстві проблеми фізичного насильства в родині щодо жінок не існує /«всі так живуть»/) вдається співіснувати.

Насильством в сім'ї (домашнім насильством) в розумінні світової спільноти є насильство, вчинене інтимним партнером та іншими членами родини (за законодавством ООН також особами, які спільно проживають в одному домогосподарстві), що виражається через фізичне, сексуальне, економічне та психологічне насильство [5, с. 6]. В конкретному випадку може фіксуватися один вид чи комбінація з 2-х, 3-х чи всіх 4-х видів насильства, кривдником може бути як чоловік, так і жінка. Проте за статистикою найчастіше і найбільше потерпають від сімейного насильства жінки, діти та люди похилого віку. Українське законодавство надає таке визначення фізичному насильству: «форма домашнього насильства, що включає ляпаса, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру» [6].

Необхідно зауважити, що детальні визначення важливі не тільки для юридичного фундаменту протидії домашньому насильству на державному рівні, але й для проведення інформаційних та роз'яснювальних кампаній в ЗМІ, навчальних закладах тощо. Молоді жінки не завжди можуть ідентифікувати перші випадки фізичного насильства з боку чоловіка. Окрім того, що в такій ситуації людина засмучена та спантеличена, вона може бути переконана, що до фізичного насильства відноситься нанесення ударів, а, наприклад, заламування рук чи штовхання начебто не відноситься. Кривдник, якщо це молодий чоловік, для якого модель поведінки є новою, може не усвідомлювати, що вчиняє злочин. Психологи стверджують, що домашнє насильство має системний характер, тобто обов'язково буде повторюватись та набувати більш жорстоких форм прояву. Важливою для подальшої долі обох є реакція жінки на перший випадок.

Попередження фізичного насильства щодо жінок потребує як злагодженої та

ефективної діяльності держави, так і активної як мінімум просвітницької роботи громадських організацій та кожного дорослого громадянина. Українське суспільство має усвідомити проблему та на всіх рівнях протидіяти їй. Наприклад, у закладах вищої освіти проведення роз'яснювальної роботи серед студентів в межах щорічної Всеукраїнської акції «16 днів проти насильства» та інших заходів, включення цієї теми до робочих програм дисциплін «Соціологія», «Правознавство», «Психологія» та інших з метою формування нульової толерантності до домашнього насильства щодо жінок видається важливим та необхідним.

Література:

1. Здравомыслова Е., Тёмкина А. Государственное конструирование гендера в советском обществе. Журнал исследований социальной политики. 2003. Т. 1. № 3/4. С. 299 – 321.
2. Сучасне розуміння маскулінності: ставлення чоловіків до гендерних стереотипів і насильства щодо жінок. Київ, 2018. 126 с.
3. Кисельова О. Гендерний вимір пандемії COVID-19. Київ, 2020. 48 с.
4. Пилипюк С. Чому на карантині збільшилася кількість випадків домашнього насильства? URL: <https://www.wonderzine.com.ua/wonderzine/life/equality/217-yak-pandemiya-pidvischue-riven-domashnogo-nasilstva> (дата звернення: 09.12.2020).
5. Проблема насильства в українських сім'ях. Соціологічне опитування / за ред. С.О. Павлиш. Запоріжжя: Друкарський світ, 2010. 52 с.
6. Про запобігання та протидію домашньому насильству Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 09.12.2020).

*Дяченко Н.І., к.і.н., доцент, доцент кафедри історії та права
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»
м.Покровськ, Україна*

ГІДНІСТЬ ЯК ІНТЕГРАЛЬНА ВЛАСТИВІСТЬ ОСОБИСТОСТІ І ДЕТЕРМІНАНТА ЕКЗИСТЕНЦІАЛА СВОБОДИ

Розвиток суспільства залежить від активності окремих його членів та їх вибору щодо цінностей матеріального і духовного характеру. Сучасна ситуація вимагає від людини не тільки підвищення соціальної активності, але й переоцінки сталих цінностей та ідеалів, які довгий час були регуляторами соціального буття. На думку Ф.Фукуями, в умовах Великого Розриву аномічність сучасного соціуму